

Корольчук В. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Одним з основних факторів, що негативно позначається на наповненні бюджету держави, є тіньова економіка, масштабність якої стала важливою домінантою не тільки економічного, а й суспільного життя України.

Функціонування тіньової економіки призводить до:

- а) втрати податкових надходжень до бюджету, а отже ускладнення виконання фінансових зобов'язань держави;
- б) невідомості управлінських рішень через брак достовірної інформації про розвиток економічних процесів;
- в) скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Найнебезпечнішим наслідком розвитку тіньової економіки є її негативний вплив не тільки на формування бюджету, а й на рівень криміналізації суспільства. Значна тінізація економічного обороту, недостатній рівень державних заходів для її подолання призводять до порушення принципів громадянського суспільства, формують негативний міжнародний імідж держави, стримують надходження іноземних інвестицій, не сприяють налагодженню торговельно-економічних стосунків українських підприємств із зарубіжними партнерами, загалом стоять на заваді євроінтеграційній спрямованості України. Проблеми тіньової сфери економіки стають хронічними та призводять до моральної і духовної деградації суспільства, правової незахищеності громадян і суб'єктів господарювання, поширення правового нігілізму та недовіри до влади.

Тенденція до зниження рівня тінізації, яка стала формуватися протягом останніх років в Україні, підтверджує правильність загальної спрямованості економічних реформ, упровадження яких сприяє розвитку легальної економічної діяльності. Водночас рівень тінізації залишається досить значним.

Тінізація економіки спричинила стрімкий розвиток корупції, що призводить до масштабних негативних змін у структурі

економічних відносин, є своєрідним «організаційно-правовим» інструментом забезпечення тіньового сектору економіки.

Гальмування економічних перетворень, незавершеність формування ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами значної кількості суб'єктів господарювання. Стихійно виникають нові правила здійснення господарських трансакцій, у яких регуляторна і контрольна функції держави поступаються місцем вимогам неформальних угод.

Останніми роками в Україні стає поширеною практика подання заниженої інформації про характер й обсяги підприємницької діяльності, приховування прибутків від офіційної статистики та оподаткування.

Формування масштабного тіньового сектору в Україні значною мірою спричинене послабленням управління економічними процесами з боку держави, суттєвими недоліками економічної політики, зокрема незадовільним станом господарського та податкового законодавства.

Хронічними недоліками господарського законодавства залишаються: а) надмірна кількість нормативних актів, неузгодженість їх між собою; б) нестабільність їх дії; в) наявність значних прогалин у регулюванні господарських відносин. Досі не прийнято Податкового кодексу України.

Нинішня податкова система під впливом факторів тіньової економіки фактично зосереджена на виконанні одного завдання – максимального залучення надходжень до бюджету, що не враховує можливих негативних наслідків надлишкового фіскального тиску на легальних суб'єктів господарювання та громадян, а це спонукає їх до приховування результатів економічної діяльності.

Співвідношення всіх видів надходжень до бюджету, разом з обов'язковими внесками (без Пенсійного фонду та фондів страхування від нещасних випадків і на випадок безробіття), до ВВП в Україні суттєво нижче за аналогічні надходження в розвинених країнах. Тобто податковий тягар в Україні є помірним. Обтяжливість податкової системи України визначають, насамперед, не величиною податкових ставок, а нерівномірністю податкового навантаження, нестабільністю та непослідовністю податкового законодавства, недосконалістю господарських оборотів, недоліками грошової сфери й обігу

фінансів підприємств, зосередженням податкового тиску на добросовісних платниках податків.

Попри активні заходи, яких уживають протягом останніх років правоохоронні органи у сфері протидії тінізації економіки та відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, значно знизити рівень злочинності й корупції та зменшити їхній вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні поки що не вдалося. Тіньова економіка продовжує набувати дедалі організованіших форм, використовує професійніші методи та форми протиправної діяльності. Ще не розроблено чіткого механізму міжвідомчої координації, правового забезпечення й ефективного та комплексного використання всіх наявних сил і засобів, правоохоронних, контрольних, фінансових та інших зацікавлених державних органів для подолання окресленого кола проблем.

З огляду на зазначене, постала необхідність предметного пошуку нових важелів впливу й усвідомлення того, що аналізовану проблему не можна розв'язати без комплексного підходу одноразовими заходами чи кампаніями.

Подальше обмеження впливу чинників тінізації економіки не може ґрунтуватися лише на силових методах, які забезпечують тимчасовий ефект. На нашу думку, це має бути цілісна система дій, спрямована, передусім, на подолання та викорінення причин та передумов цих явищ. Необхідна нова стратегія детінізації економіки. Вона має полягати у створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності шляхом максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання. Слід розробити й упровадити засоби правового та організаційного спрямування, які значно обмежили б кримінальний сектор тіньової економіки.

Оздоровлення економіки доцільно здійснювати на засадах неруйнівного залучення тіньових капіталів і грошових коштів до легальної сфери економіки та створення відповідної зацікавленості суб'єктів господарювання. Податкова реформа має забезпечити зниження і вирівнювання податкового тягаря, спрощення податкової системи, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізації витрат на адміністрування податків. Загальна кількість податків та обов'язкових платежів, їх розмір мають бути обмеженими, особливо для малого бізнесу. Зниження величини ставок податку

на прибуток підприємств, зміна системи оподаткування доходів громадян і суттєве зменшення ставки цього податку мають забезпечити позитивний вплив на процеси детінізації економіки.

У зв'язку із цим максимальне залучення в національну економіку коштів, які можуть бути отримані від детінізації економіки та легалізації доходів, прихованих від надмірного оподаткування, зокрема й вивезених за кордон, можливе лише в разі здійснення комплексу відповідних заходів, які мають ґрунтуватися не тільки на силових методах, а й на цілісній системі дій, спрямованій на подолання та викорінення причин та передумов окреслених проблем. Послідовна детінізація економіки сприятиме оздоровленню соціального клімату в суспільстві, залученню додаткових бюджетних надходжень та інвестиційних ресурсів, забезпеченню стійкого й динамічного розвитку нашої держави.